

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Калиновський Б.В.,

д.ю.н., професор,

завідувач кафедри конституційного права та прав людини

Національної академії внутрішніх справ,

м. Київ, Україна

Стаття присвячена дослідженню складних та актуальних питань реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні. Визначені комплексні проблеми, які потребують швидкого вирішення. Розкрито міжнародно-правові стандарти трансплантації анатомічних матеріалів людині, визначено рівні такого регулювання. Наведено аргументи і шляхи наближення законодавства України до міжнародних стандартів, наголошено на необхідності імплементації законодавства України з вимогами Європейського Союзу. Запропоновано також врахувати особливість української моралі та релігії, підготувати професіоналів з питань трансплантації. Наголошено на комплексному підході створення умов для реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

Ключові слова: право на медичну допомогу, трансплантація, міжнародний стандарт, Європейський Союз, правова регламентація, реалізація прав людини.

Постановка проблеми. За даними МОЗ України наша держава потребує щорічно близько 5 тисяч трансплантацій, зокрема 2000 пересадок нирки, 1500 — печінки, близько 1000 — серця, 600 — кісткового мозку. В останні роки відмічається збільшення операцій по трансплантації в Україні, у

середньому це 120-140 операцій в рік. За рівнем розвитку сфери трансплантології Україна займає останнє місце в Європі.

Світовий розвиток медичної науки загалом, зокрема, трансплантації об'єктивно обумовив появу законодавчо невирішених проблем. Наука меншою мірою сприймає моральні та етичні складові досліджень. Однак при розробці і прийнятті нормативного регулювання нових суспільних відносин слід в обов'язковому порядку брати до уваги питання моралі, етики, психології та релігії. Саме релігія має значний вплив на розвиток трансплантації у частині посмертного донорства. Буддизм – дозволяє лише прижиттєве донорство і лише за умови, що трансплантація буде безкоштовною для хворого. Шаріат – визнана презумпція незгоди. Пересадка від померлого донора дозволяється лише у тому випадку, коли від цього залежить життя іншої особи та донор за життя або його родичі надали дозвіл на трансплантацію. Римсько-католицька церква – визнає донорство та трансплантацію актом милосердя. В Україні церква свою позицію ще не висловила.

Особливий характер правової регламентації трансплантації зумовлює той факт, що операція стосується одночасно двох людей: донора і реципієнта, що відрізняє даний метод лікування від інших, та звична схема лікувального процесу «лікар-пацієнт» в галузі трансплантології представляється як «донор-лікар-пацієнт» [1]. В цьому і полягає пояснення тривалого обговорення і точкового вирішення проблем реалізації права людини із застосуванням трансплантації в Україні.

Інтеграційні світові процеси обумовлюють необхідність встановлення міжнародних стандартів. Міжнародне законодавство про трансплантацію анатомічних матеріалів людині включає широке коло принципово-важливих документів. Необхідно зазначити, що наближення законодавства України до міжнародних стандартів є основою процесу світової інтеграції [2, с. 57].

Вивчення міжнародного законодавства у сфері трансплантації дає можливість виділити групи міжнародних актів, а саме:

а) міжнародні акти: Сіднейська декларація щодо смерті (1968); Заява про торгівлю живими органами (1985); Декларація стосовно трансплантації людських органів (1987); Резолюція про ставлення лікарів до проблеми трансплантації органів людини (1994); Резолюція «Трансплантація органів і тканин людини» (2004); Стамбульська декларація про трансплантаційний туризм і торгівлю органами (2008);

б) регіональні акти: Резолюція Ради Європи щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами законодавств держав-учасниць з питань вилучення, пересадки та трансплантації матеріалів організму людини (1978); Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (Конвенція про права людини та біомедицину) (1997); Хартія основних прав Європейського Союзу (2000); Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини (2002); Директива № 2010/45/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС про стандарти якості та безпеки людських органів, призначених для трансплантації (2010); Конвенція Ради Європи проти торгівлі людськими органами (2015).

Важливо наголосити, що Резолюція про ставлення лікарів до проблеми трансплантації органів людини 1994 р. визначає недопустимість участі лікарів у трансплантаціях органів чи тканин, що вилучені з тіл: 1) ув'язнених, засуджених до смертної кари (без попереднього отримання їх згоди або без наданої можливості відмовитися бути донором після смерті); 2) інвалідів, смерть яких була навмисно прискорена для зловмисного вилучення органів; 3) дітей, що були викрадені для вилучення органів. Резолюцією відповідно передбачено покарання для лікарів, які порушили встановлені нею принципи [3].

Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає врахувати і сучасні підходи до закріплення прав людини, зокрема Хартією основних прав Європейського Союзу 2009 року встановлено заборону на: 1) «евгенічну практику», перш насамперед ту, яка спрямована на селекцію людини; 2)

використання тіла людини і його частин як джерела наживи; 3) репродуктивне клонування людських істот [4].

Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року в ст. 290 закріплює право повнолітньої дієздатної фізичної особи бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин, а особам, що не досягли повноліття бути живим донором гемопоетичних стовбурових клітин.

Відзначимо, що ст. 143 Кримінального Кодексу України від 2001 р. передбачає відповідальність за порушення встановленого законом порядку здійснення трансплантації, вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою трансплантації, незаконну торгівлю анатомічними матеріалами.

У ході проведення медичної реформи 17 травня 2018 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Даний Закон України набрав чинності 1 січня 2019 року та передбачив внесення цілого ряду змін до законодавства у частині, що стосується трансплантології: здійснено удосконалення термінологічного апарату; запровадження посади трансплант-координатора; передбачено створення та наповнення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації, що призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, обробки інформації та здійснення автоматизованого об'єктивного і неупередженого розподілу анатомічних матеріалів людини, визначення пари «донор-реципієнт» шляхом утворення цілої низки реєстрів (реєстр анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації; реєстр живих донорів; реєстр реципієнтів, інформацію про волевиявлення особи про надання згоди або незгоди на посмертне донорство) тощо. Реалізація зазначеного Закону була неможлива через відсутність цілого комплексу механізмів, зокрема відсутності ЄДІСТ, без наявності якої процес трансплантації в Україні був заблокований. Крім того було недостатнє матеріально-технічне забезпечення лікарень (відсутність

обладнання для констатації смерті мозку, процедури кондиціонування, транспортування органів тощо). Для врегулювання ситуації 28 лютого 2019 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» № 2694-VIII, який розблокував такий вид медичної допомоги із застосуванням трансплантації.

Висновки.

Підсумовуючи матеріал, можемо констатувати, що реалізація права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації в Україні має цілий комплекс проблем, які потребують швидкого вирішення. Законодавство має бути прагматичним і реалістичним, Україна має сприйняти міжнародні стандарти, врахувати особливість української моралі та релігії, підготувати професіоналів з цих питань. Лише комплексний підхід із врахуванням апробованих та ефективних практик дозволить Україні належним чином створити умови для реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

Список використаних джерел:

1. Коренга Ю. Юридичні аспекти правовідносин у сфері трансплантології органів та тканин людини. *Історико-правовий часопис*. 2015. №2. С.97-101.
2. Кучинська О.П. Правові питання імплементації загальновизнаних міжнародних стандартів у галузі прав людини у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. № 1. 2016. С. 57–61.
3. Резолюція про ставлення лікарів до проблеми трансплантації органів людини прийнята на 46-ій Генеральній асамблеї Всесвітньої Медичної Асамблеї. 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_062.

4. Хартія Європейського Союзу про основні права від 1.12.2009 р..
URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/#:~:text=Хартія%20Європейського%20Союзу%20про%20основні,договору%201%20Грудня%202009%20року.>

The article is devoted to the study of complex and urgent issues of the implementation of the human right to medical assistance with the use of transplantation in Ukraine. Complex problems have been identified that require a quick solution. The international legal standards for the transplantation of anatomical materials to humans have been revealed, and the levels of such regulation have been determined. Arguments and ways of bringing Ukraine's legislation closer to international standards are presented, the need to implement Ukraine's legislation with the requirements of the European Union is emphasized. It is also proposed to take into account the peculiarity of Ukrainian morality and religion, to train professionals in the field of transplantation. The comprehensive approach of creating conditions for the realization of the human right to medical assistance with the use of transplantation is emphasized.

Key words: right to medical assistance, transplantation, international standard, European Union, legal regulation, implementation of human rights.